

TESCİLLİ TAŞINIR REHİNLERİ*Registered Movable Goods Pledge*

*Prof. Dr. Şeref ERTAŞ**

I. GİRİŞ

Taşınır rehni de taşınmaz rehni gibi, teminat altına alınan borç ifa edilmez ise, alacaklıya, rehin konusu (merhun) olan şeyi paraya çevirtme yetkisinden başka bir hak bahşetmez. Medenî Kanunumuz, taşınır rehni başlığı altında birbirinden farklı üç teminat müessesesi düzenlemiştir:

- Teslimi meşrut (teslime bağlı) rehin (TMK. 939-949 = EMK. 853-863),
- Hapis hakkı (TMK. 950-953 = EMK. 864-867)
- Alacaklar üzerinde rehin hakkı (TMK. 954-961 = EMK. 868-875).

Medeni Kanundaki teslim şartlı rehine ilişkin hükümlerin, diğer taşınır rehni tipleri için de tamamlayıcı hükümler olduğu kabul edilir (TMK. 953 954 = EMK. 867-868). Teslim şartlı rehin hükümlerinin yetersiz olması halinde ise, bünyesine uyduğu nisbette, taşınmaz rehnine ilişkin genel hükümler, taşınır rehni tiplerine de uygulanır. Buna göre örneğin malik, rehin konusu eşyayı başka bir hakla takyit etme hakkından, taşınır rehninde de, feragat edemez TMK. 869 (EMK. 784). Malik, borçlunun sahip olduğu tüm defileri taşınır rehninde de alacaklıya karşı ileri sürebilir (TMK. 901 = EMK. 815).

* Lefke Avrupa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Başkanı

II. TAŞINIR REHNİNE İLİŞKİN GENEL İLKELER

A) Taşınır Rehninin Varlığı, Mevcut Geçerli Bir Alacağın Varlığına Bağlıdır

Taşınır rehni bu sebepten alacağa bağlı ferî bir haktır. Ancak şarta bağlı borçlar içinde taşınır rehin tesisi mümkün sayılmaktadır¹.

Alacağa bağlılığın bir sonucu olarak, eğer alacak sona ermişse, taşınır rehni de sona erer (TMK. 944 = EMK. 858).

Taşınır rehni, taşınmaz rehninde olduğu gibi alacağın zamanaşımına uğramasını önlemez, ancak alacak zamanaşımına uğrasa bile, alacaklı her zaman rehni paraya çevirebilir.

Rehinli alacağın temliki halinde, buna bağlı olarak taşınır rehni de yeni alacaklıya geçer (BK. 168). Alacaklıya her türlü halefiyet hallerinde de aynı kural geçerlidir (BK. 109). Buna karşılık borcun nakline malik muvafakat etmedikçe, taşınır rehni sona erer (BK. 176 II).

B) Taşınır Rehninin Kamuya Açıklığı (Aleniyet İlkesi)

Rehin konusu şey üzerinde üçüncü şahısların iyiniyetle hak iktisaplarını (TMK. 988 (EMK. 901) ve malikin rehin konusu şey üzerinde alacaklıyı zarara sokabilecek tasarruflarını önleyebilmek için, kanun rehni aleniyetini sağlamak amacıyla, bazı istisnalar dışında, rehin konusu taşınır eşyanın vasıtasız zilyetliğinin, malik tarafından alacaklıya veya üçüncü bir şahsa devrini şart koşmaktadır (TMK. 939 = EMK. 853).

Hapis hakkında, alacaklı zaten hapis hakkına konu eşyanın zilyedidir (TMK. 950 = EMK. 864). Alacak üzerinde rehinde ise, borç senedinin alacaklıya teslimi şart kılınarak bu aleniyet sağlanmaya çalışılmıştır (TMK. 955 = EMK. 869). Teslim şartsız taşınır rehinlerinde ise, aleniyet bir resmi sicile tescil ile sağlanmaktadır.

Alacaklı rehin konusu olan şey üzerinde zilyetliği kaybetmiş ve ona zilyet olan kişilere karşı, zilyetlik davaları açma hakkını da yitirmişse, artık rehin hakkı son bulur. Rehin hakkının devamı

¹ Bkz. Oğuzman-Seliçi, Eşya Hukuku, 886; BGE 521, II 276.

esnasında malik alacaklının rızasıyla rehin konusu şeye zilyet bulunduğu sürece, rehin hakkının hükümleri, askıdadır TMK. 943 (EMK. 857).

C) Rehin Hakkının Kazanılmasında İyiniyetin Korunması

TMK. 939 (EMK. 853.)m., TMK. 988 (EMK. 901.) m.ye paralel olarak, emin sıfatıyla zilyetten iyiniyetle taşınır rehni iktisabını korumaktadır. Ancak taşınır eşya malikin rızasıyla elinden çıkmamışsa, üçüncü şahsın iyiniyetle bu eşya üzerinde taşınır rehni iktisabı mümkün değildir (TMK. 989.939 (EMK. 902. 853.) m.nin “*rehnedende tasarruf yetkisi olmasa bile (rehnin tasarruf hakkı bulunmasa bile), rehin hakkı iktisap edilir*” ifadesinden aksi sonuç çıkarılamaz. Çünkü TMK. 988 (EMK. 901.) m.ye göre de, taşınır eşya üzerinde tasarrufta bulunan kişi esasen tasarruf yetkisine sahip değildir. Fakat, emin sıfatıyla zilyet olması gerekir.

Hapis hakkında da alacaklı iyiniyetli olmak koşuluyla, kendisine teslim edilen, borçludan başkasına ait, eşya üzerinde hapis hakkına haiz olur (TMK. 950 = EMK. 864).

D) Taşınır Rehninde Belirlilik (Muayyenlik) İlkesi

1. Rehin Konusunun Belirli Olması

Rehin konusu olan taşınır eşya veya hakkın ferdan belirlenmiş olması, şart bulunmaktadır. Bir kimsenin tüm mal varlığı veya mal varlığının bir bölümü üzerinde, tek bir işlemle genel bir rehin hakkı tesisi mümkün değildir. Bununla birlikte bir hayvan sürüsü veya bir pul koleksiyonu gibi eşya birliği üzerinde rehin hakkı tesisi, mümkün görülmektedir. Birden fazla taşınır eşyanın bir alacağın tamamı için rehnedilmesi mümkündür. TMK. 855 (EMK. 770.) m.nin burada uygulama alanı bulmaması gerekir.

Rehin, konusu olan eşyanın aslı ve *bütünleyici parçalarından* başka, istisna edilmeyen eklentilerini de kapsar. Rehin paraya çevrildiği anda merhunun (rehin konusu) bütünleyici parçalarını teşkil eden tabii semereler de rehinin kapsamı içindedir. Tabii semereler eşyanın bütünleyici parçası olmaktan çıkmadıkça, rehinin kapsa-

mında sayılır. Ancak bunun aksinin kararlaştırılması da mümkündür.

Yukarıda açıklandığı gibi rehnin sağladığı teminat, rehnin konusunu, bunun bütünleyici parça ve istisna edilmeyen eklentileri kapsar (TMK. 947 (EMK. 861). Ayrıca paraya çevirme esnasında aslından ayrılmamış tabii semereler de rehnin kapsamına dahil sayılır. Taşınır rehninin kapsamını düzenleyen (TMK. 947 (EMK. 861.) m.de *medenî semere ve sigorta tazminatı* sayılmadığından, bunların taşınır rehninin kapsamına girmediği kabul edilmektedir². Ancak rehin hakkının, konusu olan şeyin değerini kayıtlayan bir aynî hak olması sebebiyle, özel bir kanun hükmü olmasa bile, taşınır rehninin, rehnin konusu olan eşyanın yok olması, telef olması halinde bunun yerine geçen değerleri, özellikle sigorta tazminatı da kapsamı için niteliğine daha uygun bir çözüm olarak gözükmektedir³.

Medenî semereler rehnin konusuna dahil sayılmasa bile, eğer bir alacak üzerinde tesis edilmiş bir rehin söz konusu ise, bu alacağa bağlı kefalet, rehin gibi ferî haklar da rehnin kapsamına dahil olur. Faiz, temettü gibi yan edimler ise bir kupona bağlanmamış olduğu takdirde, rehnin tesisinden sonra muaccel olanlar, rehnin kapsamı içinde sayılırlar, daha önce muaccel olanlar ise, rehnin kapsamı dışındadır (TMK. 959 = EMK. 873). Buna karşılık yan edimler bir kupona bağlanmış iseler, kupondan doğan alacaklar (yan edimler) bir bağımsız alacak niteliği kazandığından, rehin kapsamı içinde yer almazlar (TK. 572, 573). Ancak hamiline yazılı senet niteliğindeki kuponlar, rehin tesisi amacıyla ana senetle birlikte alacaklıya teslim edilmişse, senet ile birlikte rehnedildiği kabul olunur.

2. Temin Edilen Alacağın Belirliliği (Muayyenliği)

Taşınır rehni ile hangi alacağın teminat altına alındığının da, ferden tayin edilmiş olması gerekir. Rehnin tesisi anında, alacağın miktarının Türk parasıyla değerinin gösterilmesi, bazı istisnalar dışında taşınmaz rehninde olduğu gibi, lüzumlu değildir. Rehnin

² Oğuzman-Seliçi, Eşya Hukuku, s.887.

³ Bkz. Köprülü-Kanati, Sınırlı Aynî Haklar, 457.

paraya çevrilmesi esnasında alacağın değerinin parayla ifade edilebilir olması yeterli bulunur.

Taşınır rehni, ana alacaktan başka, bunun sözleşme ve gecikme faizini, takip ve mahkeme masraflarını, sözleşmeye aykırılık nedeniyle alacaklı lehine doğabilecek tazminat talebini ve cezaî şart kararlaştırılmışsa, bu cezai şartı da kapsar (TMK. 946 = EMK. 860).

Alacağın ilerde doğacak olması, bir şarta bağlı olması, muayyenlik ilkesine aykırı değildir. Ancak ilerde doğabilecek bilumum alacaklar için rehin hakkı tesisi, kişilik haklarına aykırı olduğundan TMK. 23 m. gereğince geçerli değildir. Taşınmaz rehninde olduğu gibi, alacakla taşınır rehni arasında sıkı bir hukukî bağ vardır. Alacak sona ererse rehin de sona erer. Alacak geçersizse rehin de geçersiz olur. Geçersiz veya sona eren alacağı devralan üçüncü şahsın iyiniyeti korunmaz. Çünkü borçlu ve malik asıl alacaklıya karşı ileri sürebileceği defileri alacağı devralana karşı da ileri sürebilirler (BK. 167.m).

E) Teminatın Bölünmezliği İlkesi

Taşınır rehni ile temin edilen alacak, taşınır rehnin konusunun tamamını takyit eder ve taşınır rehni, alacağın tamamının teminatıdır. Bunların bölünmesi, mümkün değildir. Taşınır rehninin bu şekilde alacağın tamamını teminat altına alması sebebiyle, borcun kısmen sukût etmesi, taşınır rehninin de kısmen sukûtuna yol açmaz. Alacaklı, alacağının tamamını tahsil etmedikçe, rehnin konusunu, malike iadeye mecbur edilmez (TMK. 944 = EMK. 858).

Fakat buna karşılık hapis hakkında, hapis hakkı, alacaklı nezdindeki borçluya ait eşyaların tamamını kapsamaz. Alacaklı nezdinde bulunan eşyalar üzerindeki hapis hakkını, ancak sahip olduğu alacak nisbetinde kullanabilir (TMK. 953 = EMK. 867).

F) Taşınır Rehninde Sıra

Bir şey üzerinde birden ziyade taşınır rehni varsa, bunların sırası, birbirlerine önceliği, tesis tarihlerine göre belirlenir (TMK. 948 = EMK. 862). Bu sıra, tüm rehinli alacaklıların rızası olmadıkça,

değiştirilemez. Taşınır rehninde sabit derece sistemi değil, boşalan dereceye kendiliğinden ilerleme ilkesi geçerlidir.

Sonraki rehin haklarına art rehin (muahhar rehin) adı verilir. TMK.941.m.ye göre art rehin derecesi kurulabilmesi için önceden üzerinde taşınır rehni kurulan taşınır eşya maliki ile lehine art rehin kurulacak alacaklı arasında rehin kurulmasına ilişkin bir sözleşmenin yapılması ve taşınır eşya malikince önceki sıradaki rehinli alacaklıya yazılı olarak, "kendi alacağı ödenince rehnedilen taşınırın sonraki rehinli alacaklıya teslim edilmesi gerektiği bildirilmelidir". Bir taşınır üzerinde birden fazla art rehin kurulabilir.

Art rehni alt rehinden ayırmak lazımdır. TMK.942.m.ye göre alt rehin, rehinli alacaklının, taşınır eşya malikinin rızası alarak, rehinli taşınırı bir üçüncü şahsa rehnemesidir. Örneğin (A) taşınırını (B) ye rehnemiştir. (A) nın bu taşınırı TMK.941.m.ye göre ikinci bir kişiye (C)ye renetmesi halinde, (C) lehine tesis edilen rehin art rehindir. Bunun için (A)nın (B)nin rızasını alma zorunluluğu yoktur fakat bu art rehni yazışı olarak (B) ye bildirme zorunluluğu vardır. Buna mukabil (B) nın (A)nın rızasını alarak kendi borcu için (D) lehine tesis edeceği rehin alt rehindir. (C) lehine art rehine (D) lehine alt rehin çatıştığında hangisi tercih edilecektir. Kanımızca art rehin alt rehne göre öncelikli olmalıdır. Eğer rehinli alacaklı (B), taşınır maliki (A)nın rızası dışında üçüncü bir kişi (Ü) lehine rehin tesis etmiş ise durum ne olacaktır? Hemen belirtelim ki emin sıfatıyla zilyetten iyiniyetle aynı hak iktisabına ilişkin kurallar burada da geçerlidir (TMK.939, 988). Böyle olunca da (Ü) lehine rehin, önce kurulan rehinlerden bağımsız bir rehindir onlarla arasında bir altlık üstlük ilişkisi olamaz, daha açıkcası önceki rehinli alacaklılar bu rehin haklarını bunların varlığını bilmeyen (Ü) ye karşı kullanamayacaktır.

Daha sonra doğacak bir alacak için bir taşınır rehni tesis edilmişse, sıra bakımından alacağın *doğum tarihi değil, rehnin tesis tarihi* esas alınır. Bununla birlikte iyiniyetli üçüncü şahıslar, taşınır bir eşya üzerinde daha önce başka şahısların bir sınırlı aynî hak iktisap ettiğini bilmeden, bu eşya üzerinde rehin hakkı iktisap etmişse, üçüncü şahsın bu rehin hakkı, sıra itibarıyla diğerlerinden önce gelir (TMK. 988 = EMK. 901).

Rehin, paraya çevrildiğinde ön sıradaki rehinli alacaklıların hakları karşılanmadıkça, arka sıradaki rehinli alacaklara ödeme yapılmaz.

Taşınır rehninde yukarıda vurgulandığı üzere, taşınmaz rehninde olduğu gibi, sabit derece sistemi yoktur. Önde bulunan bir rehin hakkı sona ermişse, bu bir boşluk yaratmaz, arkada bulunan taşınır rehinleri otomatik olarak birer derece ilerlerler. Malik, boşalan rehnin yerine yenisini tesis edemez.

III. TESCİLLİ TAŞINIR REHİNLERİ

Kural olarak taşınır rehni ancak rehin konusu şeyin eşya maliki tarafından, doğrudan zilyetliğinin devri suretiyle kurulur (TMK.939). Bu şekilde kurulacak rehin hem eşya sahibinin rehin konusu şeyden yararlanmasını engellediği gibi, hem de rehin alana da rehin aldığı şeyi koruma, saklama gibi bir külfet yüklemektedir. İşte bu sebeple kanunun açıkça düzenlediği bazı hallerde teslimle yani zilyetliğin devrine gerek olmadan taşınır şeylerin rehnine imkan tanınmıştır.

Bu bakımdan taşınır rehinlerini, taşınırın teslimi ile kurulan taşınır rehni, teslimsiz taşınır rehni diye iki ayrılabilir. Teslimsiz taşınır rehni de sicililli taşınır rehni, sicilsiz taşınır rehni diye ikiye ayrılmaktadır. Biz burada sadece sicile tescil ile kurulabilen taşınır rehnini incelemek istiyoruz.

Taşınır rehninin bu şekilde teslimsiz kurulabilmesi istisnai bir hal oluşturur ancak yasanın açıkça belirttiği hallerde kurulabilir.

Ticari işletme rehni bir taşınır rehni türü olduğundan, taşınır rehni ilgili genel ilkeler, alacağa bağlı, kamuy açıklık, iyiniyetin korunması, belirlilik ilkeleri geçerlidir.

Tescilli taşınır rehinlerini, hayvan rehni, ticarî işletme rehni, maden rehni, gemi ipoteği ve hava aracı ipoteğidir aşağıda özel olarak incelenmiştir.

1. Hayvan Rehni

Medenî Kanunda düzenlenen TMK. 940 (EMK. 854 BK.57) teslim şartından istisna edilen bir sicililli taşınır rehni, hayvan rehni-

dir. Bununla hayvan sahibinin hem hayvanı rehnedip kredi temin etmesi, hem de hayvanı kullanmaya devam edebilmesi, sağlanmış olmaktadır. Ayrıca rehin konusu hayvanın alacaklıya teslimi şart kılınsa idi, alacaklı için hayvanın bakım ve muhafazası son derece külfetli olurdu.

Hayvan rehni kurulabilmesi için Hayvan Rehni Tüzüğü'nün 4. ve 12. m.lerine göre, iki tarafın imzasını taşıyan standart beyannamenin, hayvan rehni sicilini tutan icra memuruna verilip, bu memurca tescilin yapılmasıyla doğar. Sicilin, sadece menfi etkisi vardır. Yani tescil yapılmadıkça, hayvan rehni doğmuş olmaz.

Hayvan rehni siciline güven, tapu sicilinde olduğu gibi korunmamıştır. Ayrıca sicil kaydı, iyiniyetli üçüncü şahısların iyiniyetle hak iktisaplarını, engellemez. Kişilerin sicil kayıtlarını inceleme yükümlülükleri yoktur.

Lehine bu suretle hayvan tesis edilecek kişiler sınılıdır (TMK. 940 = EMK. 854.) m. uyarınca, yalnızca idarî mercilerden izin almış olan *kredi kurumları ile kooperatiflerin alacakları lehine* sicilli hayvan rehni, tesis edilebilir. Bunun anlamı bu kişiler dışında bir kişi leine hayvan rehni kurulacaksa, TMK.940.m.ye göre değil TMK.939 .m.e göre teslimine bağlı taşınır rehni yoluyla kurulabilir.

TMK. 940 (EMK. 854.) m.sinin İsviçre metinlerinde, sadece *çiftlik hayvanlarının* bu şekilde rehnedilebileceği yazılıdır. Türk Medenî Kanunu metninde yalnızca hayvan tabiri kullanılmış olmakla birlikte, madde gerekçesinde de açıklandığı gibi, İsviçre aslına uygun olarak TMK. 940. (EMK. 854.) m. yorumlanmalıdır. Bu durum 940.m.nin gerekçesinde de vurgulanmıştır. Bu nedenle değeri ne kadar yüksek olursa olsun, kedi, köpek, balık, kirpi gibi hayvanlar üzerinde sicilli taşınır rehni tesis etme, mümkün değildir. Bunlar, ancak teslimine bağlı rehin hükümlerine uyularak rehnedilebilir. Çiftlik hayvanları dışındaki hayvanların, TMK.939.m.ye göre teslimine bağlı larak rehni mümkündür.

2. Ticarî İşletme Rehni

a) Genel olarak

Hayvanların yavaş yavaş iktisadî hayattaki öneminin azalması sebebiyle, hayvan rehni'nin uygulama imkânı azalırken, buna karşılık, modern ekonominin ihtiyaçlarına uygun yeni bir rehin türü olan ticarî işletme rehni'nin uygulama alanı, o ölçüde artmaktadır.

1971 tarihli 1447 sayılı Ticarî İşletme Rehni Kanunu ile ihdas edilmiş olan ticarî işletme rehni ile, bir *ticarî işletmeye giren menkul mallar ve diğer ticarî, sınaî hakların, ticaret veya esnaf sanat siciline tescili* suretiyle teslim şartı aranmaksızın, rehnedilmesi mümkündür. Bu şekilde ticarî işletmenin, hem bu taşınır eşyaları kullanması hem de rehnederek kendisine kredi temin etmesi imkânı sağlanmış olmaktadır⁴.

Bu rehin türünde, *birden fazla mal üzerinde neredeyse bir malvarlığın tamamı üzerinde rehin tesis edilebildiğinden* bu durum aynı hallarda belirlilik (muayyenlik) ilkesi ile de çelişmektedir.

Bu *rehnin konusu* ticari işletmelerin menkul malvarlığıdır. Ancak Esnaf-Sanat işletmeleri için de bu rehne olanak vermektedir. Ticari işletme kavramı TTK.na göre belirlenebilir. Fakat Esnaf-Sanat işletmelerin ne anlaşılacaktır, onlar üzerinde bu rehin tesis edilirse, rehni'nin kapsamı nasıl belirlenecektir? Bu noktalar açık değildir. Ayrıca esnaf ve sanatkarlar için bir özel sicil oluşturmadıkça bu rehin nasıl kurulacaktır?

b) Rehni'nin kurulması

Ticari işletme rehni'nin kurulması iki aşamalıdır.

aa) Rehni sözleşmesinin hazırlanması

Ticarî işletme rehni sözleşmesinin, yükümlü ticarî işletmenin ticaret siciline kayıtlı olduğu ticaret sicili çevresinde bulunan *noter tarafından*, re'sen düzenlenmesi gerekir⁵. Bu sözleşme için öngörülen

⁴ Bkz. 15.HD. 19.9.1995 (YKD. 1996, 420 sy.3).

⁵ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Zevkliler**, Borçlar Hukuk, Özel Borç İlişkileri, s.283-291.

şekil, muteberiyet şeklidir (Reisoğlu s.6). Noter onaylaması şeklinde sözleşmeler geçerli değildir. Burada kast edilen ticari işletme hangisidir. Rehin veren ticari işletme mi yoksa rehin alan kredi kurumu kast edilen ticari işletmedir?. *Kanımızca burada kast edilen ticari işletme, üzerinde rehin hakkı kurulacak, yükümlü ticari işletmedir.* Rehin senedinin noter tarafından resen düzenlenmesi bir geçerlilik şartıdır. Ancak bu senedin rehin veren ticari işletmenin kayıtlı olduğu ticaret sicili çevresinden *başka yerde bir noter* tarafından düzenlenmiş olması bir sakatlık nedeni sayılır mı ? Kanımca bu soruya olumsuz cevap verilmelidir⁶. Çünkü evlenme gibi önemli bir konuda, kanunun yerel olarak yetkili kılmadığı bir evlendirme memuru tarafından yapılmış olan evlenme işlemi geçersiz sayılmaktadır (TMK.155).

bb) Rehnin tescili

Önce Sözleşmede, sözleşmenin önemli unsurlarının özellikle TİRK.3 ve 6.m.de sayılan unsurların yer aldığı rehin sözleşmesinin yapılması (TİRK.4) ve ticari işletme rehninin doğması *ticaret siciline tescil* ile mümkündür (TİRK.5). Bu tescil işleminin, sözleşmenin yapılmasından itibaren on gün içinde, işletme maliki veya alacaklı tarafından yapılması gerekir. (Ticarî İşletme Rehni K. m.5). Rehnin adı geçen sicillere tescili yenilik doğuru niteliktedir. Tescil yapılmadıkça rehin varlık kazanamaz.

Tescil yapılırken sicilde, alacaklının ticaret ünvanı, adresi, alacak miktarı, faiz kararlaştırılmış ise oranı sicile yazılması zorunludur (TİRK .m.6).

Yasa hem yükümlü ticari işletme sahibine hem de alacaklı kredi kurumuna rehni tescil ettirme yetkisi vermektedir. *10 günlük süre geçtikten sonra* rehnin tescili istenebilir mi? Kanımızca 10 günlük sürenin geçmesi alacaklı kredi kurumunun tek taraflı rehni tescil ettirme hakkını ortadan kaldırır. Ancak yükümlü işletme sahibinin 10 günlük süre geçtikten sonra da rehni tescil ettirebileceği bu durumun rehnin geçerliliğine etki etmez⁷.

⁶ Aksine Erten, a.g.e., s.85, 89.

⁷ Aksine Erten, a.g.e., s. 85.

1447 sayılı Kanunun 7.m. ticari işletme rehninin ayrıca, *yükümlü ticari işletmenin faaliyet gösterdiği taşınmazın* bu ticari işletmeye ait olması halinde ticari işletme rehninin bu taşınmazın *beyanlar hanesine* yazılmasını öngörmektedir. Taşınmaz üzerine böyle bir beyanın düşülmesinin hukuki anlamı nedir?. Bu beyanın sadece o taşınmazın TİK.3.m.anlamında ticari işletme rehni kapsamında olabilecek eklentileri için hukuki değeri olabilir. Bu beyan yapıldıktan sonra,taşınmaz üzerinde sonradan aynı hak kazananların, haklarını bu ticari işletme rehni sınırlayacaktır, ticari işletme hakkına sahip alacaklı rehin hakkını bu kişilere karşıda ileri sürebilecektir. Yoksa bu beyan ticari işletme rehnini, beyanlar hanesine kayıt konulan taşınmazın diğer unsurları üzerine yaymaz. Bu beyandan sonra, taşınmaz üzerinde tesis edilen taşınmaz rehinleri, daha önce üzerinde ticari işletme rehni konulmuş taşınmazın eklentilerini kapsamayacaktır. Burada TMK.862.n.2.f.ya bir istisna getirilmektedir.

Benzer çatışma TMK.940 m.2.f.y göre kurulacak motorlu araç rehni ile bu araç rehin konusu ticari işletme ait ticari işleme rehni arasında çıkabilir. Çünkü işletmenin işletme donanımı niteliğinde olan motorlu araçların ticaret siciline de bu konuda şerh konulması TİRK.m.göre zorunludur. Aynı araç üzerinde TMK.940.m.ye göre araç rehni kurulursa sıra ne olacaktır?. Kanımca burada iki tane taşınır rehni kaşılaştığından, kuruluş tarihine göre yine sıra belirlenecektir.

c) Rehin kapsamındaki menkul değerler

Sözleşmede *alacağın miktarı* ile ticarî işletmeye dahil rehnin kapsamı içinde yer alacak *taşınır değerlerin* neler olduğunun belirtilmesi gerekir. Bunların neler olabileceği Ticarî İşletme Rehni Kanunu 3.m.de rehin kapsamında yer alacak işletmenin menkul değerleri sayılmıştır:

Ticaret ünvanı, ticarî işletme adı

Ticari işletme faaliyetlerine tahsis edilmiş makine, alet motorlu nakil araçları (ticari işletme tesisatı)

İşletmeye ait fikri sanai haklar,

Bunları rehin senedinde ayırıcı özellikleri ile birlikte yazımı bir geçerlilik koşulu kabul edilmektedir.

Ticari işletmenin 3.m. yer alan unsurlarının *tamamı üzerinde* rehin kurulabilir,sadece bazıları üzerinde kısmi bir rehin kurulması mümkün değildir.

Ancak 3. m.ye göre ticaret ünvanı, işletme adı ve işletme tesisatları bu rehnin zorunlu unsurlarıdır, diğer unsurlar rehnin kapsamı dışında bırakılabilir. Bir taşınır malın işletme tesisatı olarak ticari işletme rehni kapsamında olması için, rehni ilgili sicile tescili anında *ticari işletme faaliyetlerine tahsis edilmiş olması gerekir.*

Bu tarihte işletme tesisatı olarak satın alınmış, ticari defterlere geçirilmiş fakat *henüz teslim alınmamış malların* da rehin senedinde yazılmış olması kaydıyla rehni kapsamında içinde sayılması gerektiği kanaatindeyim (aksine Erten, age s.85, 90; Reisoğlu s.5). Özellikle bu rehin, kredili olarak satın alınmış ve henüz teslim alınmamış mallar için kurulacak ise bu çözümün kabulü zorunludur. Aksi takdirde ticari işletme kredili olarak bu malları satın alamayacaktır.

Daha sonra satın alınmış ve ticari işletme tesisatı olarak özgülennmiş taşınır malların rehni kapsamında olması ancak yeniden resmi senet düzenlenip sicile yazılması ile rehni kapsamına girmiş olabilir (TİRK.m.10. m. 2., 3.f).

TİRK.3.m.ye göre "ticaret ünvanı, işletme adı ve menkul işletme tesisatı" zorunlu olarak ticari işletme rehni kapsamında yer alır, aksi kararlaştırılmaz. 3.m. rehni kapsamı içinde sayılan diğer husus-ları taraflar rehni kapsamı dışında bırakabilirler.

İşletme tesisatı, taşınır eşya niteliğinde olan eşyalardır. İşletmeye dahil taşınmazlar bu yolla rehin edilemezler.

İşletme tesisatının *eksik yazılması* rehni sakatlanmasına yol açar mı? Özellikle bir çok il ve ilçede şubesi olan bir ticari işletmede, işletme tesisatının tam ve ayırıcı özellikleri ile (örneğin aracın rengi, plaka numrası vs) yazılması sorun teşkil eder. Bu bakımdan en ufak eksikliğin bir geçersizlik nedeni sayılması hakkaniyete uygun düşmez. Eğer işletme tesisatının değerce ağırlıklı kısmı yazılmış, bazı

değerler unutulmuş ise rehini geçerli tutmak doğru olur. Sadece senette yazılmayan değerler rehin dışı kalır.

İşletme tesisatının, ticari işletme rehnine konu olabilmesi için, onların işletmenin bütünleyici parçası, eklentisi olması gibi bir koşul aranmamıştır. Ancak rehin senedinde bir işletme tesisatı, bir taşınmazın bütünleyici parçası veya eklentisi olursa durum nasıl değerlendirilecektir. Taşınmazın üzerinde aynı zamanda taşınmaz rehinleri varsa durum daha da karışıktır. Bun unsurlar ticaci işletme rehnin mi yoksa bütünleci parca veya eklentisi olduğu taşınmaz rehninin kapsamında sayılacaktır?

Kanımızca TMK.684, 867 m.den hareketle bütünleyici parçalarda, taşınmaz rehni lehine değerlendirme yapmak doğru olur. Ancak eklentilerde, taraflar arasındaki sözleşme hükümleri çerçevesinde yorum yapılabilir.

Her ticari, işletme bir *ticaret ünvanı* taşımak zorundadır. Aynı zorunluluk, işletme adı için yoktur. Eğer bir ticari işletmenin kullandığı işletme adı yoksa, tabii ki bunun rehin senedinde yer alması da zorunu olamaz. Ayrıca Esnaf ve Sanatkarlar için bu rehin tesis edilecekçe ise, onların bir ticaret ünvanı ve işletme adı olmayabilir⁸.

Ticari işletme rehni TİRK.3.m.de sayılan unsurlar dışında, TİRK.9.m. sayılan *kaim değerleri* de kapsar. Bunlar ticari işletme devir edildiğinde, devir edenin bu devir karşılığı talep hakları, sigorta tazminatı gibi alacaklardır.

Ticari işletme rehninin, işletmenin alacaklarını, *kira gelirlerini, müşteri çevresini, işletmenin ürettiği stokunda bulunan malları ve hammaddeleri* kapsamadığını belirtmeliyiz⁹. Çünkü 1447 sayılı TİRK.da taşınmaz ve taşınır rehninin de olduğu gibi, rehnin eklenti, semereleri, bütünleyici parçaları kapsayacağına ilişkin hüküm yoktur. TİRK.3.m. rehnin konusu tüketici bir şekilde sayılmıştır. 3.m.deki bu kapsam genişletilemez mi?. Kanımızca bu konuda yasal bir yasak

⁸ A. Erten, Bankacılık Uygulamasında Ticari İşletme Rehni ve Hukuki Sorunları, Bankacılar Dergisi, Sayı 32, 2000, s.84.

⁹ Seza Reisoğlu, Ticari İşletme Rehni ve Son Yasal Düzenlemeler, s.4.

yoktur, bunun sözleşme özgürlüğü çerçevesinde olabileceği kanısındayım.

Ticari işletme rehnine dahil işletme tesisatı, motorlu araçlar üçüncü kişilerin mülkiyetinde ise, veya bunlar üzerinde *üçüncü kişilerin mevcut aynı hakları var ise*, yine ticari işletme rehni bu unsurları kapsaya bilir mi? Taşınmaz rehnindeki TMK.862.m.3.f.daki gibi üçüncü kişilerin bunlar üzerindeki aynı haklarını saklı tutan bir yasa hükmü yoktur. Bu sebeple bu halde TMK.939.m.2.f.da olduğu gibi yetkisiz zilyetten iyiniyetle hak kazanımına ilişkin (TMK.988) kurallar geçerli olacaktır. Zaten TİRK.5.m.3.f. bu konuda EMK.853 (TMK.839) m.ye yollama yapmaktadır.

Ticari işletmenin taşınmazları da bu rehnin kapsamı dışında kalır. Esasen bunlar üzerinde bu yolla rehin tesisi gereksinimi de yoktur. Ancak ticari işletmenin faaliyet gösterdiği taşınmaz işletme sahibine ait ise bununla ilgili TİRK.7.m.deki ayrık durum aşağıda tescil başlığında verilmiştir.

d) Alacağın mayyenliği

Rehin senedinde ayrıca taşınır rehninde olduğu gibi (TMK.851) *alacak miktarının* da türk lirası olarak yazılması gerekir (TİRK.6.m) Alacak miktarı belli değil ise bu rehinin tesisini engellemez, fakat taraflar işletmenin ne miktar TL için teminat teşkil edeceğini senette ve tescilde belirtmelidir. Bu bakımdan taşınmaz rehninde olduğu gibi miktarın önceden muayyen olup olmamansa göre anapara veya azami meblağ ipoteğine benzer bir rehin burada öngörülmektedir. Bu bakımdan alacak miktarının belli bir meblağ olarak rehin senedinde belirtilmesi rehnin bir geçerlilik unsurudur. Alacak miktarın önceden likit olmaması, rehin tesisini engellemez fakat alacak miktarı en geç rehnin paraya çevriliği anda belli olmalıdır. Fakat alacak miktarı belli olmasa bile her helde rehin kurulduğu anda taraflar arasında, *geçerli bir borç ilişkisinin varlığı* gereklidir (A. Eren, age s.82).

Bir ihtiyaç olarak belirilmiş olmakla birlikte, TMK. 851 = EMK. 766.a da olduğu gibi, *yabancı para üzerinden*, ticarî işletme rehni henüz kanunda düzenlenmemiştir. Ancak ticarî işletme rehninde sabit derece ilkesi olmadığına göre, BK 83.m.de 3678 syl. Kanunla yapılan

değişiklik ve TBK.99.m. dikkate alındığında, yabancı para üzerinden ticarî işletme rehni kurulabileceği kanısındayız.. Örneğin temin edilen alacağın miktarı ... kadar ABD karşılığı TL'dır denilebilir. Reisoğlu¹⁰ TİRK.20.m.de taşınmaz rehinlerine yapılan atıf dolayısıyla, yabancı para ile taşınmaz rehnine ilişkin TMK:851.m.nin ticari işletme rehni de geçerli olabileceği kanısındadır

Rehin hakkı ferî bir hak olduğundan, alacak geçersizse bu tesis edilen ticari işletme rehni de sakatlar.

Ticari işletme rehni alacağın akdi ve temerrüt faizlerini de teminat altına alır. Bir faiz kararlaştırılmış ise bununda **senette yer alması** ve sicilde belirtilmesi gerekir (TİRK.m.6). Ancak oranın yazılmaması bir sakatlık oluşturmaz, yasal faiz oranı dikkate alınır. Yasal geçikme faizinin üzerinde bir geçikme faizi kararlaştırılmış ise bununda resmi senette yer alması gerekir.

Ticari işletme rehni ile teminat altına alınan alacağın ticari bir işten doğan alacak olması, ticari bir kredi olması gerekli değildir¹¹.

Ticari işletme rehni alacak ve faizlerden başka, icra, yargılama masraflarını da kapsar. Ancak limit ipoteğine(üst sınır rehni) benzer ticari işletme rehni, ana alacak ve diğer yan alacaklar ancak resmi senette belirtilen üst sınır meblağına kadar teminatlı sayılır.

e) Ticari işletme rehni ehliyet

Ticaret siciline kayıtlı olmayan ticarî işletmeler üzerinde, bu rehin kurulamayacağı gibi (TİRK m.5), her alacaklı lehine de bu rehin tesis olunamaz. Kanunun 2.m.sine göre ancak:

Tüzel Kişiliği haiz ve sermaye şirketi biçiminde kurulmuş kredi kurumları,

Kredili satış yapan gerçek ve tüzel kişilere, kooperatifler, kurumlar lehine, ticari işletme rehni tesis olunabilir.

Rehin alan alacaklı, sermaye şirketi şeklinde oluşmuş bir *kredi kurumu* değilse, *kredili satış yapan* bir gerçek veya tüzel kişi olmalıdır.

¹⁰ Reisoğlu, a.g.e., s.8.

¹¹ A. Erten, a.g.e., s.84.

Sermaye şirketi olma TTK.na göre kolayca belirlenecek bir kavramdır¹². Fakat *kredili satış yapan* kurum terimi nasıl, hangi kriterlere göre tespit edilecektir?. Veresiye satış yapan mahalle bakkalı da bu tür kurum olarak kabul edilebilir mi ? Kanun ve ilgi yönetmeliklerde bu noktalar açık değildir.

Rehin veren taraf ise ya bir ticari işletme ya da bir esnaf-sanatkar işletmesinin maliki olmalıdır. Ticari işletmenin bu anlamda sahibi bir tüzel kişi olabileceği gibi bir gerçek kişi de olabilir. Ticari işletme kavramı yukarıda belirtildiği gibi TTK.11, 13.m.lerine göre belirlenebilir. Anca esnaf ve sanat işletmeri için dayanabileceğimiz yasal kriterler yoktur.

Rehin verenin, rehin konusu borcun borçlusu olması zorunlu değildir. Bir işletme sahibi bir başkasının borcu içinde işletmesini rehnedebilir.

İşletme sahibi bir gerçek kişi ise, malvarlığı üzerinde rehin tesisi için TMK.nun aradığı fiil ehliyetine sahip olması gereklidir. Sınırlı ehliyetsizler (ayıktan küçük ve kısıtlılar) ne bizzat ne de temsilcileri vasıtasıyla ticari işletme rehni tesis edebilirler

Evli kadınların kocasının borcu için işletmesini rehnetmesi yeni TMK.na göre yargıcın onayına bağlı değildir. TBK.584.m. evlili kişilerin kefelatini birbirinin rızasına bağlamıştır. İşletme sahibi bir gerçek kişi ise, işletme malvarlığını rehnetmesi için de bu rızaya bağlı olup olmadığı tartışılabilir. Biz ehliyet sınırlamalarının dar yorumlanması gerektiği kanaatinde olduğumuzdan TBK.584.m. hükmünün rehin hakkına yayılmayacağı düşüncesindeyiz.

f) Ticari işletme rehinde sıra

Bir ticarî işletme üzerinde birden fazla, ticarî işletme rehni kurulabilir. Bunlar arasındaki sıra, tescil tarihine göre belirlenir. Sabit derece sistemi burada geçerli olmadığından, boşalan rehin derecesine arkada bulunan rehinler ilerleyebilir (TİRK m.8). Boşlan dereceye işletme sahibi yeni bir rehin kuramaz, bir rehin derecesini saklı tutmaz.

¹² Bkz. **Reisoğlu**, a.g.e., s.4.

e) Ticari işletme rehninde iyiniyetin korunması

Ticari işletme rehninde iki yönden üçüncü kişilerin iyiniyetinin korunması sorunu olabilir.

Birincisi rehlin kapsamına giren işletme unsurları başkalarına ait ve işletme sahibinin bunlar üzerinde tasarruf yetkisi olmayabilir. Böyle bir durumda işletme rehni bu unsurları da kapsayabilecek midir? TİRK bu konuya ilişkin EMK.853 TMK.939.m.ye yollama yapmaktadır. Yani bu sorunun çözümü, tasarruf yetkisine sahip olmayan zilyetten kazanıma ilişkin TMK.988-990.m.leri hükümlerine tabi olacaktır.

İkinci sorun ise, kurulan ticari işletme rehni her hangi bir sebepten sakatsa acaba bu durumu bilmeden rehin hakkını edinen kişilerin bu edini mi korunabilir mi?

Ticari işletme rehni ile teminat altına alınan alacağın devri onu ferisi olan rehin hakkının da devri sonucu doğurur (TBK.189, TİRK.9). Bunun için ticari işletme sicilinde her hangi bir değişiklik yapılmasını gerektirmez.

TİRK 5.m.3.f. "ticaret veya esnaf ve sanatkar sicilindeki kayda istinat ile rehin hakkı iktisap edenlerin bu iktisabı muteberdir" hükmünü taşımaktadır. Kanımızla burada TMK.1023.m.ye paralel bir kural konulmak istenilmiştir. Ancak hükme *iyiniyet koşulunun* yazımı unutulmuştur. Yani ilgili sicillerdeki rehin hakkının geçersizliğini bilmeyen bilecek durumda olmayan üçüncü kişilerin edinimi burada korunabilir.

Ancak alacak hakkının kendisi geçersiz ise iyiniyetli olmak, burada edinimin korunmasını sağlamaz. Borçlu asıl alacaklıya karşı ileri sürebileceği tüm savunmaları, alacağı devir alana karşıda onun iyiniyetine bakılmaksızın ileri sürebilir (TBK.188). Çünkü asıl hükümsüz ise onu ferisi olan rehin hakkı da hükümsüz olur. Aynı durum taşınmaz rehinlerinde de söz konusudur.

TİRK 9.m. hükmü dikkate alındığında, rehni devir alan iyiniyetli üçüncü kişilerin korunması, yükümlü işletmenin ticaret sicili çevresi ile sınırlı tutulmuştur.

TİRK.9.m.2.f. yükümlü işletmenin sicil çevresi dışında bulunan bir kişinin iyiniyetle işletmeye dahil unsurlardan bazılarının mülkiyetini veya bunlar üzerinde bir aynı hak kazanmasını saklı tutmuştur. Ancak işletme sahibi bu sebeple bir hak kazanmış ise ticari işletme rehni işletme sahibinin bu hakkını da içine almaktadır. Aynı şekilde ticari işletme rehni işletmeye dahil bir unsur karşılığı ödenecek sigorta tazminatı veya bunlar için verilecek tazminat alacaklarını da kapsar.

g) Yükümlü işletme sahibinin tasarruf yetkisi

Taşınır veya taşınmaz rehninde rehin konusu eşya üzerinde eşya malikinin tasarruf yetkisi aynen devam eder. Ancak ticari işletme rehninde rehlin kapsamına giren unsurların temlik rehlin kapsamını daraltmaktadır. Bu sebeple TİRK 10.m. rehlin kapsamı içine giren işletme unsurları üzerinde işletme sahibinin tasarrufi işlemlerini alacaklıların muvafakatine bağlı tutmuştur. Bu kayıtla işletme sahibi işletmenin faaliyetinin devamı için gereken her türlü işleme yapmaya yetkilidir.

Yükümlü işletme sahibi işletmenin değerini azaltıcı davranışı halinde rehinli alacaklı, ek teminat isteyebilir bu teminat verilmezse azalan değer oranında ifayı talep edebilir (TİRK.11).

h) Ticari işletme rehnine TMK.hükümlerinin uygulanması

TİRK.iyiniyetin korunması, para çevirme bakımından taşınır rehnini ilgili kanunlara yollama yapmasına (TMK.939, EMK.853, İİK.153) rağmen 20.m.de diğer konularda TMK. gayrimenkul rehnine yollama yapması bir hata sonucunda olduğunu sanıyoruz. Çünkü taşınmaz rehni ile ilgili kurallar ticari işletme rehni niteliklerine hiç uygun değildir. Bu düzenlemeyi uygun gören Ertan¹³ lex komisari yasağını örnek veriyorsa da, bu yasağın TİRK.14.m.de bizzat düzenlendiğinden, boşluk yoktur ve bu konuda TMK.taşınmaz rehnindeki lex komiseria yasağına gitmeye zaten gerek yoktur. Kanımıza TİRK.20 .m.bir ifade yanlışlığı vardır, yasa koyucunun amacı boşluk halinde,

¹³ Erten a.g.e., s.89.

TMK.taşınır rehnine ilişkin kurallara yollama yapmaktadır. “Gayrimenkul rehni” ifadesinin 20.m.de hataen kullanılışı düşüncesindedim. Aksi takdirde, 1447 sayılı kanunda düzenlenmediği için bir taşınır rehni türü olan ticari işletme rehninin, taşınmaz rehinlerinde olduğu gibi alacağın zamanaşımına uğramasını engellediği, sabit derece sisteminin geçerli olacağı sonucuna da varmak gerekirdi (TMK.864).

1) Rehnin sona ermesi

Ticari işletme rehni, alacağın sona ermesi veya ticari işletmenin ilgili sicilden silinmesi ile sona erebilir.

Alacak sona ermiş ise, yükümlü işletme sahibi rehnin sicilden terkini sağlamasını rehinli alacaklıdan talep edebilirler . Alacaklı bunu yapmaktan kaçınır ise, yükümlü işletme sahibi taşınmaz rehninde olduğu gibi rehnin kaldırılması (fekki) davası yoluyla rehni sicilden sildirebilirler. Alacağın sona ermesi kendiliğinden ticari işletme rehnini sona erdirmez.

Üzerinde ticari işletme rehni bulunan ticari işletmenin varlığının son ermesi işletme rehnini konusuz kılacağından bu rehnin de sona ermesini sağlar. Ancak TİRK. Bu konuda alacaklının menfaatinin korucu bir hüküm koymuştur. TİRK.17.m. yükümlü işletmenin ilgili sicilden kaydının silinmesi halinde rehinli alacağın muacceliyet kazanacağını, terkin işleminin sicil memurunca rehinli alacaklıya bildiriminden itibaren alacaklının iki ay içinde rehnin paraya çevrilmesini talep etmez ise rehnin kendiliğinden sona ereceğini düzenlemiştir.

Ticari işletme rehnin İİK.153.m.ye göre paraya çevrilmesi ve satış bedelinin sırlarına göre rehinli alacaklılar arasında paylaşılması ile de bu rehni sona erer (TİRK.15-17).

3. Yeni Bir Rehni Türü Olarak Sanayi İşletmesi Rehni

Ticari işletme rehnine karşı yöneltilen eleştirilerden birisi, rehnin TİRK.3.m.yer alan işletme unsurlarının tamamı üzerinde kurulması, işletme sahibinin cüz’i küçük kredi borçları için dahi işletme varlığının tamamını rehni ile yükümlü zorunluluğudur. İkincisi ise,

Kredi ile satın alınıp henüz işletmeye özgülenmemiş malların rehnin kapsamı dışında kalmasıdır. Bu durum ise işletmelerin kredi ile yeni donanımlar alıp işletmelerini geliştirmelerini önlemektedir.

Bu sebeptir ki 29.7.2003 tarih ve 4952 sayılı kanunla 1447 sayılı TİRK.na bir ek madde konulmuş ve yeni bir rehin türü yaratılmıştır. Bu ek madde şu şekildedir.

“Sanayi işletmelerinde 3.üncü maddenin (b) ve (c) bentlerinde yer alan unsurlardan bir veya birden fazlası rehin konusu yapılabilir, ticari işletme rehnine konu kredilerle satın alınan makine, ekipman, araç, alet ve cihazlar rehnedilebilir. Rehinli mallar alacaklının belirleyeceği muhtemel rizikolara karşı sigorta ettirilir. Sigorta masraflarının hangi tarafa ait olacağı rehin sözleşmesinde belirtilir.

Sanayi işletmesinin rehin konusu olan varlıkları bir listesi işletmenin yasal defterlerinden işletme veya yevmiye defterinin son sayfasına noter tarafından onaylanarak eklenir. Bu listede rehinli malların özellikleri açıkça belirtilir. Bu işlem rehnin devamı süresince her yıl yenilenir.”.

Her şeyden önce belirtelim ki bu ek madde ile teslimsiz, ticari işletme rehninin bir özel türü yaratılmıştır.

Sanayi tesisleri de bir ticari işletmedir. Ancak her ticari işletme bir sanayi işletmesi değildir. Sanayi işletmesi söz konusu olması için, ham maddeyi alıp bundan mamul bir eşya üreten bir ticari işletme olması gerekir. Mamul mal alım-satımı ile uğraşan veya hizmet üreten ticari işletmeler bu nitelikte sayılmazlar. Reisoğlu¹⁴ sanayi işletmesi kavramının belirlenmesinde 5590 sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunundan yararlanılabileceğini önermektedir

Ek made, ticari işletme rehni ile yükümlenecek ticari işletmenin bu özelliğe sahip sanayi işletmesi olmasını şart koşmaktadır.

Bu rehnin diğer bir özelliği TİRK.3.m. sayılan unsurların tamamı değil *sadece bir kısmı* üzerinde rehin kurulabilmesidir. Ayrıca kredi ile satın alınıp *henüz teslim alınmamış* işletme tesisatı üzerinde de bu rehin kurulabilmektedir. Halbuki rehnin tesisi anında henüz

¹⁴ Reisoğlu, a.g.e., s.13.

işletmeye özgülenmemiş işletme donanımı üzerinde normal ticari işletme rehni kurulması mümkün görülmemektedir. Bu ek rehin çeşidi bu imkanı vermiştir.

Bu ek rehin türünün normal ticari işletme rehninden ayrıldığı diğer önemli nokta ise, rehlin ticaret siciline tescil suretiyle değil, sanayi işletmesinin *işletme veya yevmiye defterine* rehne konu malların yazılması suretiyle kurulabilmesidir. Ayrıca bir *rehin senedi düzenlenmesi* de öngörülmemiştir. Rehin konusu malların listenip adı geçen deftere yazılması, noterler tarafın resen yapılmayacak, noterler sadece düzenlenmiş olan defter sayfasını *onaylamakla* yetinecektir. Ek rehin hakkının, normal ticari işletme rehninden ayrılan diğer bir özelliği de rehin konusu malların *siğortalanmasının* zorunlu olmasıdır.

Sanayi rehni ile ilgili diğer konularda TİRK.nun ticari işletme rehni ile ilgili diğer hükümleri uygulanmalıdır (TİRK. ek madde 2 f.3)¹⁵. Örneğin rehlin sırası, art rehin tesisi, iyiniyetin korunması, alacağın muayyenliği, kimşer lehine rehin tesis edilebileceği vs.

Sanayi rehni, listenin yapılıp, ilgili deftere bunun yazılması ve noterin onayladığı anda kurulmuş sayılır.

Ancak burada, rehlin yazıldığı ticari defterin alaniyeti olmadığından, bu kayıtlara karşı üçüncü kişilerin iyiniyeti ne derece korunacaktır. Rehlin her sene deftere aynı şekilde yazımı zorunlu sayılmıştır. Bu yapılmadığı takdirde rehin sona ermiş mi sayılacaktır. Borç ödendiğinde, rehlin sona ermesi nasıl sağlanacaktır? Reisoğlu, işletme sahibinin bu yenileme işlemi yapmamak suretiyle sanayi işletmesi rehnini sona erdiremeyeceği görüşündedir¹⁶, biz bu görüşe katılmıyoruz. Borç ifa edilmeden rehlin alacklının muvafakati olmadan sona erdirilmesi mümkün değildir. Borç ifa edildikten sonra rehinli alacaklı rehlin sona erdiğine dair ilgili deftere not düşüp altını imzalamak suretiyle senai rehni sona erebilir. TİRK 18.m. burada kıyasen uygulanmalıdır. Alacaklı deftere bu beyanı yapmaktan kaçınır ise, rehlin fekki davası ile zorlanabilir.

¹⁵ Reisoğlu, a.g.e., s.13 vd.

¹⁶ Reisoğlu, a.g.e., s.18.

Senai rehninde ortaya çıkabilecek diğer sorunların çözümde TİRK daki hükümler uygulanmalıdır.

4. Maden Rehni

a) Çıkarılan madenin rehni

Çıkarılan maden cevherinin rehni ile maden işletme hakkının rehni birbirinden ayırmak gerekir.

1985 tarihli 3215 sayılı Maden Kanununun 39.m.sine göre çıkarılmış **maden cevheri** teslim şartı aranmaksızın, maden siciline tescil ile rehnedilebilir. Burada rehni konusu sadece çıkarılan maden cevheridir. Rehin alanın bu maden rehni işletme donanımını kapsamaz. Ruhsat sahibi-nin yazılı müracaatı ve rehni maden siciline tescili ile kurulmaktadır. Ticari işletme rehni olduğu gibi önceden bir rehin sözleşmesi yapılmasına lüzum görülmemiştir. Maden Kanununda cevherlerin rehni ile ilgili başka bir hüküm yoktur. Bu sebeple cevher rehni ile ilgili TMK.taşınır rehnine ilişkin kuralları geçerli olacaktır. Çıkarılan maden üzerinde bu şekilde rehin kurulduktan sonra işletme sahibinin rehin konusu maden cevheri üzerinde tasarruf etmesi, rehinli alacaklının muvafakati ile mümkündür. Bu şekilde kurulan maden rehnine karşı, üçüncü kişilerin iyiniyetinin korunamayacağı kanısındayız.

b) Maden işletmesinin rehni

Ayrıca Maden Kanunu m.42-45 maden işletmesi üzerinde maden siciline tescil suretiyle **maden ipoteği** de tesis edilebilir. Maden Kanununda, rehni sicile tescili bir kurucu unsur olmakla birlikte maden rehni sözleşmesi bir geçerlilik şekline bağlı tutulmamıştır.

Maden işletme ruhsatı üzerinde kurulan bu rehne 40.m. maden ipoteği adını vermektedir. Bu durum bu rehni taşınır rehniinden çıkarıp, taşınmaz rehnine dönüştürmektedir.

Bu sebeptendir ki Maden Kanunu 45.m. TMK.nun taşınmaz ipotğine ilişkin hükümlerinin bu maden ipoteğine de uygulanacağı belirtilmektedir. Örneğin Maden işletme ipoteğinde, boşalan dereceye ilerleme ilkesi değil TMK.870, 87.m.deki sabit derece ilkesi geçerlidir.

Bu maden rehni 40.m.ye göre “madenin işletilmesinde gerekli olan kuyular, ocaklar ve galeriler ile makineler, binalar, yer altında ve yer üstünde kullanılan her türlü nakil vasıtaları madenin çıkarılması, temizlenmesi, izabesi gibi cevherin kiymetlendirilmesine yarayan alet ve tesisler ve bir senelik işletme malzemesini kapsamaktadır”.

Maden ipoteginde borçlunun sorumluluğu, rehin konusu işletme hakkı ile sınılı değildir, borçlunun ayrıca taşınmaz ipoteginde olduğu gibi şahsi malvarlığı ile sınırlı sorumluluğu vardır (m.44).

Maden işletmeleri, bir ticari işletme olmaları nedeniyle bunlar üzerinde ayrıca 1447 sayılı Ticari İşletme Rehni Kanuna göre rehin kurulabileceği kanısındayım.

5. Gemi İpotegi

Niteliği itibarıyla bir taşınır eşya olan gemiler de 6102 sayılı TTK. 1012-1058 maddelerine göre teslim şartı gerekli olmaksızın, gemi siciline tescil suretiyle rehnedilebilir. İpotek tesisine ilişkin sözleşme yazılı ve *imzaları noterden* tasdikli olmalıdır (TTK. 1015/2). Bunlar geçerlilik koşudur.

Belirtmek gerekir ki sicile kaydı gerekmeyen gemilerin rehni, tesllime bağlı taşınır rehni hükümlerine tabidir (TTK.1012)¹⁷.

Gemi ipoteginde, sicile tescil, kurucu bir unsurdur. Ancak *yabancı bir ülkede* iktisap edilip henüz Türk Gemi siciline kayıt edilmemiş gemilerde, bayrak Şahadetnamesine şerh de tescil yerine geçer (TTK.1015/5). *Hamiline yazılı bir tahvil* için gemi ipotegi kurulacaksa, gemi malikinin sicil müdürlüğüne rehnin kurulması amacıyla beyanda bulunması, gemi ipoteginin tescili için yeterli sayılmış (TTK.1015/6), ayrıca bir noter onaylı rehin sözleşmesine gerek görülmemiştir.

Gemi inşaa ve onarımından doğan alacaklar için, alacaklının (TMK. 895-897 = EMK. 809-811) anlamında TTK.1013.m.ye göre kanunî ipotek hakkı vardır.

¹⁷ Bu konuda bkz. T. **Kalpsüz**, Gemi Rehini, Ank. 1987; S. **Akıncı**, Türk Hukukunda Gemi İpotegi, Ank. 1958.

İpotekle temin edilmiş bir gemi *alacağının temliki* için, TTK. 1038.m.3.f.ya göre yazılı temlik beyanından başka, gemi siciline tescil de zorunlu sayılmaktadır. Fakat *üst sınır ipoteğinde* alacağın gemi rehninden bağımsız olarak genel hükümlere göre (TBK. 183.m.vd), bu tescil işlemine gerek olmaksızın ipoteğin devri de mümkündür (TTK. 1038/4.m.). Ancak bu halde alacağın devrine rağmen gemi ipoteğinin yeni alacaklıya geçmesi kabul edilmemiştir. Ayrıca ana para ipoteği şeklinde gemi ipoteklerinde TBK.183 v d m.delerine göre bu şekilde temlik imkanı tanınmamış gözükmektedir.

Gemi ipoteğinde *rehnin sırası* bakımından Medenî Kanununun taşınmaz rehnindeki sabit derece sistemine TTK.1017.m. yollama yapmaktadır. Taşınmaz ipoteğinde olduğu gibi gemi ipoteğinin de ana para ipoteği, limit ipoteği şeklinde kurulması da mümkündür (TTK.1014/1). Malik boş dereceler saklı tutabilir, boşalan dereceye yeni gemi ipoteği kurabilir.

Teminat altına alınan *alacağın kapsamı* bakımından ise, taşınmaz rehninde temin edilen alacağın kapsamına ilişkin hükümlere (TMK. 875, 876 = EMK. 790, 791, TTK. 1018), rehnin konusu *geminin kapsamı* bakımından ise, yine taşınmaz rehin konusu taşınmazın kapsamına ilişkin hükümlere (TMK. 862, 863 = EMK. 777, 778; TTK.1020) yollama yapmıştır. Geminin bütünleyici parçaları, eklentileri, bunların yerine geçecek kaim değerler, kamulaştırma bedeli, üçüncü kişilerden alınan tazminatlar tazminatlar, sigorta tazminatı gemi ipoteğinin kapsamı içinde sayılmıştır. Eski TTK.900.m.de navlun da, rehnin kapsamı içinde sayılmaktaydı, bu hüküm yeni TTK.1020.m.ye alınmamıştır. Aynı şekilde, taşınmaz rehninde TMK.863.m.nin rehnin kapsamı içinde saydığı, geminin kira gelirleri de rehnin kapsamı içinde görülmemiştir.

Eklenti ve bütünleyici parçalar, alacaklının gemiye el koymasından önce gemiden uzaklaştırılması halinde, bunlar gemi ipoteğinin kapsamından çıkmaktadır.

Geminin tamamı üzerinde gemi ipoteği kurulabileceği gibi, paylı mülkiyet altında ise gemi payları üzerinde de gemi ipoteği kurmak mümkündür (TTK.1014/3).

Birden çok gemi veya gemi payı üzerinde bir alacağın tamamı için gemi ipoteği kurulabilir (TTKK.1021). Ortak taşınmaz rehninde olduğu gibi (TMK.855)¹⁸ bunların aynı kişiye ait olması veya borçtan müteselsilen sorumlu olması gibi bir koşul aranmamıştır.

TTK.1054.m.ye göre henüz yapım halindeki gemiler üzerinde de gemi ipoteği kurulabilir.

Rehin konusu geminin değer kaybına uğraması, alacaklının hakkını tehliye düşürmesi halinde gemi ipoteğinde alacaklıya, TTK.1030,1031.m.ler TMK.865-868.m.den daha geniş haklar tanımaktadır

Gemi maliki borçtan şahsen sorumlu değil ise, borçlunun ileri sürebileceği tüm savunmaları alacaklıya karşı kullanabilir (TTK.1032), borcu ifa ettiği ölçüde alacaklıya halef olur (TTK.10369). Aynı kurallar teminat konusu alacağın devrinde de geçerlidir (TTK.10399).

Taşınmaz rehninde olduğu gibi, rehinli alacaklıya boşalan dereceye ilerleme hakkı tanınabilir (TTK.1042).

Gemi ipoteği ile temin edilen alacağın sona ermesi kural olarak gemi ipoteğini de sona erdirmektedir. Her ne kadar gemi ipoteğinde taşınmaz rehinlerine yollama yapılıyorsa da bu noktada, taşınmaz rehninden ayrılmaktadır. Çünkü taşınmaz rehinlerinde borcun ifası, rehni sona erdirmekte, taşınmaz rehni ancak tapudan terkin ile (TMK.858) sona ermektedir. Alacağın sona ermesi ile sona eren gemi ipoteği, gemi sicilinden terkin edilmedikçe varlığını şaklen sürdürür. Bunun terkinin ancak rehinli alacaklının talebiyle olabilir. Alacaklının bu talepten kaçınır ise ona karşı rehmin fekki davası açılabilir.

Alacak sona ermeden de tarafların anlaşmalar veya alacaklının feragati ve sicilden terkin suretiyle de gemi ipoteğini sona erdirmek mümkündür (TTK.1049,1050). Bir süreye bağlı olarak kurulmuş gemi ipotekleri sürenin dolması ile kendiliğinden sona ermektedir (TTK.1051).

Alacaklının kim olduğunun bilinmediği hallerde, ipotekle ilgili son kayıttan veya alacağın muacceliyetinden itibaren on yıl geçmiş ve alacakla ilgi bu süre içinde bir talep vukuu bulmamış ise, gemi malikinin talebi ile

¹⁸ Bkz. Ş. Ertuş, Eşya Hukuku, Bası 9, s.527, kn 2541.

mahkeme ipoteğinin düşmesine karar verebilir. TBK. hükümlerine göre zamanaşımını kesen sebepler saklı tutulmuştur (TTK.1052).

6. Hava Aracı İpoteği

14.10.1983 tarih ve 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık kanunu 70-84.m.leri ile tesis edilmiş bir tescilli taşınır rehnidir.

Hava ipoteği ile ilgili sözleşmenin, yazılı olması ve *imzaların noterce onanmış* olması şarttır (m.70 II). Bu şekilde yapılan sözleşmenin hava siciline tescili ile, ipotek kurulmuş olur (m.70 I).

Hava araçlarını yapan ve onaranların lehine, ayrıca inşaatçı ipoteğine benzer tescile tâbi bir kanunî ipotek hakkı da ihdas edilmiştir (m.71).

İlerde doğması muhtemel alacaklar, şarta bağlı alacaklar için de hava ipoteği tesis edilebilir (m.69).

Hava ipoteğinin kapsamının nasıl belirleneceği hususunda, Medenî Kanunun taşınmaz rehnine ilişkin, 862, 863 (EMK. 777, 778).m. hükümleri uygulanır (m.76).

Taşınır rehninde, sigorta bedelinin (tazminatının) rehnin kapsamına girdiği hususunda (TMK. 947 = EMK. 861) açık bir hüküm yoktur. Hava ipoteğinde ise, kanun (m.77, 78) sigorta tazminatının rehnin kapsamına girdiğini, açıkça düzenlemiştir. İpotekli alacaklının haklarını dikkate almadan sigortacı, hava aracı malikine sigorta tazminatını ödemişse, ipotekli alacaklıya karşı borcundan kurtulmuş olmaz (m.78 II).

İpotekli hava aracı maliki, borçlunun alacaklıya karşı sahip olduğu her türlü savunmayı, alacaklıya karşı ileri sürebilir. İpoteğe esas teşkil eden alacak geçersiz ise, sicile tescil etmiş olan hava ipoteği de geçersiz olur (m.80).

Gemi ipoteğinde olduğu gibi, ipotekli alacağın temliki için, yazılı bir temlik sözleşmesi ve sicile tescil, şart bulunmaktadır (TMK. 120 = EMK. 84).

Hava ipoteğinde de, borç ifa edilmediğinde ipotekli hava aracının alacaklıya ait olacağı şeklinde sözleşmeler geçersizdir (m.83).

Alacağın sona ermesi, hava ipoteğini de sona erdirir. Sona eren ipoteğin yerine alacaklı yeni bir ipotek tesis edemez. Çünkü hava ipoteği nitelik itibarıyla bir taşınır rehni olup, taşınmaz rehni sabit derece ilkesi, burada geçerli değildir. Dolayısıyla boşalan bir hava ipoteğinin yerine arka sırada bulunan hava ipotekleri birer basamak ilerler (m.84 II). İpoteğin sona ermesi halinde, malik sicilden ipoteğin terkinine muvafakat etmesini, alacaklıdan talep edebilir (m.84 III).

7. Motorlu Araç ve Diğer Tescilli Taşınır Rehinleri

4721 sayılı Yeni Medeni Kanun 940.m.2.f.nın yeni getirdiği hükümlerle teslimsiz, sicile tescille kurulan taşınır rehni olanağını genişletmiştir. Buna göre *“gerçek ve tüzel kişilerin lehine, alacaklarının güvence altına alınması için, kanun gereğince bir sicile tescili zorunlu olan taşınır mallar üzerinde, zilyetlik devir edilmeden de taşınır malın kayıtlı bulunduğu sicile yazılmak suretiyle rehin kurulabilir”*.

Taşınır rehni bu şekilde teslimsiz kurulabilmesi istisani bir hal oluşturur ancak yasanın açıkça belirttiği hallerde kurulabilir.

Bu şekilde özellikle motorlu taşıt araçlarının zilyetliğin devrine gerek olmaksızın Motorlu Araç rehni sağlanmıştır. Motorlu araçların dışında, yasanın bu hükmüne göre bir resmi sicile tescili zorunlu her taşınır eşyanın teslimsiz olarak rehni imkanı yaratılmıştır. Bu yeni düzenlemeyle, mülkiyeti saklı tutma şeklinde motorlu araçlar için yaratılan teminat müessesesinin önemi azalmıştır.

Bu 2.fıkra TMK.940.m.ye bilim komisyondan sonra eklendiği için, komisyon gerekçesinde bu değişiklik yer almamıştır.

Bu taşınır rehni kurulabilmesi için taraflar arasında bir rehin sözleşmesi ve ilgili sicile tescil gereklidir. Bu sözleşmenin şekli nasıl olacaktır, bu rehinde alt rehin dereceleri olabilecek midir, rehni kapsamı ne olacaktır?. Bu konuda TMK:940.m.2.f yeterli bir düzenleme yoktur Madde rehni kurulmasına ilişkin diğer hususları tüzüğe bırakmıştır. Kanımızca bu rehin niteliği itibarıyla bir taşınır rehni olduğundan, boşluklar TMK.nun taşınır rehni ile ilişkin 939 vd. hükümleri boşluğun doldurulmasında uygulanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKINCI: Türk Hukukunda Gemi İpoteği, Ankara 1958.

AKİPEK J.: Mahdut Aynî Haklar, Ankara, 1974.

BAŞPINAR V.: Sınırlı Ayni Hakların Sırası (TNBD) Yıl 1993, Sayı 78 s.50 vd.)

CANSEL: Maksimal İpotek (Banka Ticaret Hukuku Haftası), Ankara, 1959.

CANSEL: Türk Menkûl Rehni Hukuku, Teslim Şartlı Menkûl Rehni, Ankara 1967.

DAVRAN: Gayrimenkul Rehninde Teferruatın Şumulü (M. Raşid Seviğ Armağanı), İstanbul, 1956.

DAVRAN: Rehin Hukuku Dersleri, İstanbul 1972.

ERTAŞ Ş.: Eşya Hukuku, 9 Bası, 2012.

İMRE: Gayrimenkul Üzerine Hapis Hakkı Dermeyan Edilebilir mi? İBD, 1952.

KESER: Azami Meblağ İpoteği, ManBD, 1991 s.14-22, sy. Nisan.

KÖPRÜLÜ-KANETİ: Kat Mülkiyetinde Ortak Giderlerin Teminatı Olarak Kanunî Rehin Hakkı (İHFM 50.Yıl Armağanı, İstanbul 1973).

KÖPRÜLÜ-KANETİ: Sınırlı Aynî Haklar, 1983.

KUNTALP: Yabancı Para Üzerinden Rehin (Domaniç Arm. s.293-316 İstanbul 1998)

OĞUZMAN/SELİÇİ/ÖZDEMİR, Eşya Hukuku, 12. Bası, 2009.

REİSOĞLU S.: İpoteğin Kapsamı-Hükümleri ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Ankara 1978.

REİSOĞLU S.: Medenî Kanun Açısından İpotek İşlemleri ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar, Ankara 1978.

REİSOĞLU S.: Menkûl İpoteği, Ankara 1965.

RESİSOĞLU S.: Ticari İşletme Rehni ve Son Düzenleme

ERTEN, A.: Bankacılık Uygulamasında Ticri İşletme Rehni
(Bankacılık dergisi sayı 32,200 s.81 vd.)

SELİÇİ: Gayrimenkul Rehninde Boş Dereceye İlerleme Hakkı, İHFM
c.VL 1-4, 1974.

SÜMER: Kanunî İpotek Hakkı (Cin Arm. s.601 vd.)

UYAR T.: Rehnin Paraya Çevrilmesi, 1992.